Yazar Ali Kara
Çarşamba, 15 Ekim 2008 07:54 - Son Güncelleme Çarşamba, 15 Ekim 2008 16:14

KÜRT SORUNU....

Binlerce yıldır Ortadoğu"da yaşayan bir halk olan Kürtlerin, Türklerle olan ortak tarihini anlamak için 16. yüzyılın başlarına, Yavuz Sultan Selim devrine uzanmak gerekiyor. Osmanlı devletinin sınırlarını doğuya doğru genişleterek Ortadoğu"nun büyük bir bölümüne hakim olan Yavuz Selim"in karşılaştığı en büyük tehlike Safavilerdi. Liderleri Şah İsmail, sürekli olarak Anadolu"daki isyanları körüklüyor ve Osmanlı için askeri bir tehdit oluşturuyordu. 1514 tarihli Çaldıran Savaşı ile Yavuz, Safavi tehlikesini önemli ölçüde püskürttü. O zamana kadar Safavilerden rahatsız olan Sünni Kürt ve Türkmen aşiret beyleri, bu savaşta Osmanlı ordusuna büyük destek verdi.

Bu, Osmanlı ile Kürt beyleri arasında doğal bir ittifakın oluşması anlamına geliyordu. Ancak Çaldıran savaşı, Güneydoğu Anadolu"nun Osmanlı tarafından fethedilmesi anlamına gelmiyordu. Savaştan sonra da bölge aralarında herhangi bir birlik olmayan Kürt beylerinin egemenliği altında ve Safavi tehlikesine açık kalmıştı. Savaştan sadece iki yıl sonra bu sorun da halledilecek ve Kürtlerin yaşadığı bölgeler Osmanlı toprağı haline gelecekti. Bunu sağlayan en önemli aktör ise "İdris-i Bitlisî" adlı Kürt din âlimidir.

Yirmi yıl kadar Akkoyunlu devletinin hizmetinde çalışan İdris-i Bitlisî"nin babası soylu Kürt ailelerinden Mevlânâ Şeyh Hüsameddin El Bitlisî"ydi. İdris, Kürtçe gibi Türkçeyi de çok iyi biliyordu. Sühreverdi tarikatına bağlıydı. Akkoyunlu Türkmen devletinin başkenti Diyarbakır iken, burada hükümdar Uzun Hasan Beğ"in sarayında şehzadelerin hocası ve katip olarak çalışmıştı. Şah İsmail, Tebriz"i fethederek Akkoyunlu devletini yıkınca İdris de İstanbul"a gelip II. Bayezid"le görüştü. Padişah bu Kürt din âlimine büyük saygı gösterdi ve onu Osmanlı sarayında tarih yazıcılığıyla görevlendirdi. İdris, Osmanlı"nın ilk sekiz padişahının hayatını anlatan Heşt Behişt (Sekiz Cennet) adlı ünlü eserini burada yazarak Sultan"a sundu.

Sultan Bayezid"in yerine Yavuz Selim tahta geçince, İdris, yeni sultanın Doğu siyasetinin danışmanı oldu. Yavuz"la birlikte Çaldıran seferine katıldı, savaş sonunda Osmanlı egemenliğine geçen Tebriz"de bir süre kalarak Ulu Cami"de halka vaazlar verdi. 1516 yılında, Şah İsmail"in Doğu ve Güneydoğu Anadolu"yu yeniden istila etme hazırlığında olduğu ortaya çıktı. Şah, Çaldıran savaşında öldürülen komutanı Mehmed Han"ın yerine onun kardeşi Karahan"ı tekrar Anadolu"ya gönderdi. Bu komutan Diyarbakır ve çevresini kuşatma altına aldı.

Osmanlı'ya Sığınan Kürt Beyleri

Bu tehlike karşısında, bölgedeki Kürt aşiretlerinin beyleri bir araya gelerek Osmanlı"ya katılma kararı aldı. Bu talebi de "Ariza" adlı bir metinde anlattılar.

"Ariza"yı Kürt beylerini temsilen Sultan"a götüren kişi İdris-i Bitlisî"den başkası değildi. İdris, ayrıca, kendisinin Farsça kaleme aldığı İstimaletname"de "Bilad-ı Ekrad" yani "Kürt beldeleri" hakkında bilgiler verdi. Yavuz Sultan Selim, kendisine başvuran Kürtlerin isteğini geri çevirmedi ve bu "bendeleri" Safavi tehdidinden kurtarmaya karar verdi. Yavuz"un emriyle, Konya Beylerbeyi Hüsrev Paşa, İdris-i Bitlisi"nin manevi desteğiyle 10 bin kişilik bir gönüllü ordusu topladı ve Diyarbakır"ı Safavilerden kurtardı. Safavi kumandanı Karahan, Mardin"e kaçtı. Osmanlı ordusu, Mardin üzerine yürüdü sonuçta bu kenti de aldı.

Bu tarihten itibaren, Diyarbakır ve Mardin Osmanlı topraklarına dahil edildiği gibi, İdris"in Yavuz Selim adına bölgenin Kürt-Türk beyleriyle anlaşması sayesinde Bitlis, Urmiye, İtak, İmadiye, Cizre, Eğil, Hizran, Garzan, Palu, Siirt, Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf), Meyyafarikin ve Cezire-i İbn Ömer gibi toplam 25 mıntıka barışçı yollarla Osmanlı idaresine bağlandı. Bu üstün başarılarından dolayı Yavuz Selim, İdris-i Bitlisî"yi ödüllendirdi. Kendisine bir ferman göndererek Diyarbakır bölgesini ona "temlik" olarak verdi. Ayrıca merkezi Diyarbakır olan ve Yavuz Selim"in 1516 yılında yeni kurduğu "Arab Kazaskerliği" kendisine bahşedildi. Böylece İdris-i Bitlisi Osmanlıların en büyük siyasi rütbelerinden biri olan kazaskerlik rütbesiyle taltif edilmiş oldu.

Uzun Osmanlı Yılları

Bölge Osmanlı"ya bağlandıktan sonra Kürt aşiret ve

beyliklerine otonomi tanındı. Kurulan "Diyarbekir Vilayeti" bünyesinde 11 sancak Türk idarecilerine, 8 sancak yerli (Kürt) beylere verildi. Osmanlı"nın idari sisteminde en büyük birim "vilayet" idi. Tek bir Diyarbekir vilayeti tüm Güneydoğu Anadolu"yu içine alıyordu. Vilayetin altında livalar, onun da altında sancaklar vardı. 1520 yılındaki bir Osmanlı belgesinde, "Vilayet-i Diyarbekir" başlığı altında 9 liva, bunların da altında 28 "Ekrad sancağı" (Kürt sancağı) sayılıyordu. 1526 yılına ait bir belgede ise, "Diyarbekir Vilayeti Livaları" başlığı altında önce 10 Osmanlı sancağı, sonra da Vilayet-i Kürdistan başlığı altında "Ekrad sancakları" denilen 17 sancak sayılmıştı.

Belgeleri yorumlayan tarih profesörü Ahmet Akgündüz, Diyarbekir vilayeti içindeki sancakların 35"i geçtiğini; bunların 16"sının tımar düzenine tâbi klasik Osmanlı sancakları olduğunu; kalanların ise "yurtluk-ocaklık" ve "hükümet" diye de tasnif edilen "Kürdistan vilayeti livaları" olduğunu söylüyor. Bunun anlamı, söz konusu Kürt bölgelerinin belirli bir otonomiye sahip olduklarıdır. Bu düzende Kürtler kendi hayatlarını sürdürdü. Bu durum onlara kimliklerini koruma imkanı verdiği gibi, feodal düzenin sürmesini kolaylaştıran bir hukuki düzen de getirmiş oldu.

Türklerle Kürtlerin Kaynaşması

Osmanlı tarihi bakımından belirtilmesi gereken bir diğer olgu da, Kürtler ile Türklerin kaynaşmış olmalarıdır. Kürtlerin tarihi konusundaki en önemli uzmanlardan biri

olan David McDowall, The Kurds adlı kitabında bu hususun altını çiziyor: "Kuşku yok ki, geç dönemde, bazı Arap ve Türkmen aşiretleri kültürel anlamda Kürtleştiler. Kürt ve Türkmen kabileleri bir arada yaşadı, bazı durumlarda birbirleri ile karıştı, bazı Türk liderler Kürtleri cezbetti veya bunun tam tersi oldu." David McDowall"a göre, aynı şekilde çok sayıda Kürt, özellikle Müslüman ordularında profesyonel asker olanlarla, Türk veya Arapların yoğun yaşadığı bölgelere göçen köylüler ve aşiretler, Kürt kimliklerini kaybetti.

Kürtler için Osmanlı ordusunun ilgi çekici olduğunu dile getiren David McDowall, Kürtlerin sabit ordunun süvarileri arasında Türklerin yanında yer aldığını söylüyor. Kürtlerin en önemli katkısının, özellikle merkezden uzaktaki birliklerde olduğunu hatırlatan McDowall, 1630"ların ortalarında İran"a yapılan bir Osmanlı seferinde Hakkari ve Mahmudi Kürtlerinin ana ordunun önünde yer aldığını, Bitlis"ten gelen piyadelerin ise arka birlikleri oluşturduğunu belirtiyor.

Bedirhan Efsanesinin Aslı

Kürtler arasında, 1840"lardan itibaren bazı isyanlar baş gösterdi. Kürt tarihinde önemli bir yere sahip olan Bedirhan ailesine, bu isyanlardaki öncü rolü sebebiyle hâlâ pek çok Kürt milliyetçisi tarafından efsanevi anlam yüklenir. Halbuki, ne Bedirhan ailesinin isyanlarında ne de o dönemdeki diğer Kürt kalkışmalarının herhangi birinde milliyetçi motif yoktu. Bunlar, 1839 yılındaki "Gülhane Hatt-ı Hümayunu" ile başlayan Tanzimat dönemine tepki olarak gelişmiş hareketlerdi. Osmanlı, Tanzimat"la birlikte, daha önce geniş bir

otonomi verdiği bölgeleri merkeze sıkı biçimde bağlamaya çalışıyordu. Buna tepki gösteren yerel liderler de ayaklanıyordu. Bunların kimisi Kürt, kimisi de Türkmen"di.

Tanzimat süreci ile Osmanlı idarecileri, merkezi yönetimi güçlendirmek, etkili biçimde vergi toplamak ve kuvvetli ordular kurmak niyetindeydi. O dönemde pek çok eyalette vergi Osmanlı memurları tarafından değil, yerel yöneticiler tarafından toplanıyor, bunlar da topladıkları verginin ancak bir kısmını merkeze aktarıyordu. Merkezin güçlenmesi için etkili bir bürokratik yapının kurulması ve bu yolla eyaletlerin kontrol altına alınması gerekiyordu. Bu işi en iyi başaran kişi, devleti 1876-1909 yılları arasında yöneten Sultan II. Abdülhamid oldu.